

Kuva: Erkki Karén

MATTI K. SUOJANEN 1937–2003

Suomen kielen emeritusprofessori Matti K. Suojanen menehtyi 65-vuotiaana lyhyeen mutta ankaraan sairauteen 10. helmikuuta 2003 Jyväskylän maalaiskunnan Palokassa. Hän oli syntynyt Konginkankaalla Keski-Suomessa 9. marraskuuta 1937.

Matti Suojanen pääsi ylioppilaaksi Äänekosken yhteiskoulusta 1957, minkä jälkeen hän opiskeli Turun yliopistossa suomen kieltä, kotimaista ja yleistä kirjallisuutta, kansatiedettä sekä englantilaista filologiaa. Hän valmistui filosofian kandidaatiksi vuonna 1964, lisensiaatiksi 1971 ja väitteli filosofian tohtoriksi vuonna 1977. Vuodesta 1964 lähtien Suojanen toimi Tu-

run yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitoksessa monissa tehtävissä: assistenttina, yliassistenttina, Suomen Akatemian tutkimusassistenttina sekä lehtorin ja apulaisprofessorin virkojen hoitajana. Vuonna 1981 hän siirtyi Tampereen yliopistoon, ensin kansanperinteen laitoksen johtajaksi ja kolme vuotta myöhemmin (1984) kutsusta suomen kielen apulaisprofessoriksi. Vuodesta 1997 eläkkeelle jäämiseensä saakka eli kesään 2001 hän hoiti suomen kielen professuuria. Tampereen vuosista kaksi hän vietti Yhdysvalloissa: lukuvuoden 1985–1986 suomen kielen ja kirjallisuuden vierailevana professorina Indianan yliopistossa Bloomingtonissa ja vuoden

1989–1990 Suomen Akatemian varttuneen tutkijan apurahan turvin opettajana ja tutkijana Marylandin yliopistossa. Suojanen oli Turun, Tampereen ja Jyväskylän yliopistojen dosentti.

Matti Suojasen väitöskirjan nimi on *Mikael Agricolan indefiniittipronominin: totalitiivit* (1977). Suojanen oli jo lisensiaattintyössään käsitellyt pronomineja formaalis-syntaktisesti, mutta väitöskirjassaan hän yhdisti pronominiin käytön 1500-luvun kulttuurikontekstiin. Teoksellaan hän jatkoi opettajansa professori Osmo Ikolan aikana Turussa vahvaksi nousutta vanhan kirjasuomen tutkimusta tuoden siihen modernin kielitieteen tarkastelukulmia. Suojasen pronominitutkimus oli aikanaan ensimmäisiä suomen kielen tutkimuksia, jossa hyödynnettiin uudentyypistä semantiikan ja jopa pragmatiikan teoriaa; samalla se enteili tekstintutkimuksen tuloa, sillä ilman tekstien tulkintaa eivät Agricolan pronominiin viittaukset avautuneet.

Vanhan kirjakielen tutkimus oli Matti Suojaselle myöhemminkin läheistä, ja hän oli jatkuvasti mukana alan tutkijoiden tapaamisissa, viime vuosina muun muassa Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen 1800-luvun suomen aineistohankkeessa. Hän piti myös yleisö- ja radioesitelmiä kirjakielen historiasta, esimerkiksi Puolan vierailulla 1985 Varsovassa ja Poznanissa luennon Kalevalan kielen ja nyky-suomen suhteesta. Mieleen on jäänyt, kuinka hän valmistti tamperelaisten suomenopiskelijain kanssa pienoisnäytelmän, jossa kuljettiin läpi kirjakielemme vuosisadat 1500-luvulta 1800-luvulle. Esitys pidettiin yliopiston näyttelijänkoulutuksen tiloissa ja yleisöä oli liki täysi salillinen.

Matti Suojasen päättökäsitelmäalueeksi muodostui kuitenkin puhekielen tutkimus, erityisesti sosiolingvistiikka. Suomen kielen ja kansatieteen opiskelijana hän oli saanut vankan kenttätutkimuksen ja tehnyt

jo pro gradu -tutkielmansa slangista; hän oli myös johtanut Turussa 1960-luvulla sekä koululais- että merimiesslangin keruuta ja kirjoittanut artikkelin Turun koululaisslangista Sananjalkaan vuonna 1967. Tästä teemasta hän kirjoitti myöhemmin myös äidinkielen opettajille teoksessa *Kouluikäisten kieli* (1975, uusintapainos 1982).

Kun William Labovin variationistinen sosiolingvistiikka alkoi tulla Suomessakin tunnetuksi 1970-luvulla, Matti Suojanen liittyi niihin fennisteihin, jotka kiinnostuivat tästä uudesta tutkimustavasta. Niinpä hän oli mukana, kun tämä ryhmä toteutti Suomen Akatemian rahoituksella vuosina 1976–1980 kaupunkien puhekielen tutkimushankkeen, joka sai nimekseen *Nyky-suomalaisen puhekielen murroksen tutkimus*. Hankkeen johtajana oli professori Heikki Paunonen Tampereelta ja muina johtajina Aila Mielikäinen Jyväskylässä ja Suojanen itse Turussa. Turun osatutkimus poikkesi muista siinä, että sen tarkoitus oli nimenomaan kartoittaa puheen tilanteista vaihtelua ja äänne- ja muoto-opin ohella myös lauseopillista variaatiota. Niinpä hanke vei tutkijat monipuolisen kenttätutkimuksen lisäksi metodi- ja teoriaongelmien pariin, muun muassa pakotti etsimään ratkaisuja vaikeasti kvantifioitavan lauseopin vaihtelun kuvaamista varten. Mallina oli tällöin Ruotsin Talsyntax-projekti, jonka makrosyntagma-käsitettä käytettiin vertailuissa syntaktisena perusyksikkönä. Ruotsalais-tenkaan ratkaisuja ei silti seurattu orjallisesti, vaan koetettiin rikastuttaa tarkastelua myös yksityiskohtaisemmalla lause- ja puhefunktioanalyysillä. Hankkeen Turun osuuden tuloksista huomattavimmat on julkaistu kirjoina *Kirjoituksia puhekielestä* (1981) ja *Mitä Turussa puhutaan?* (1985). Edellinen on Matti Suojasen toimittama, jälkimmäinen hänen kirjoittamansa. Tilanteisen ja syntaktisen variaation kuvaukset olivat aikanaan uusia aluevaltauksia, ja vaikka ni-

tä nykylingvistiikan silmin voi ehkä monin tavoin kritisoida, ne avasivat puhe-suomen tutkimusta suuntaan, johon se on sen jälkeen jatkuvasti kulkenut.

Suojasen sosiolingvistiikan harrastus jatkui 1980- ja 1990-luvuilla: hän toimitti vuonna 1982 yhdessä puolisonsa Päivikki Suojasen kanssa alan ensimmäisen suomenkielisen oppikirjan *Sosiolingvistiikan näkymiä* ja laati itse tähän kirjaan laajan sosiolingvistiikkaa esittelevän artikkelin »Sosiolingvistiikka — synkretistinen tieteenala». Tampereen yliopistoon siirryttyään hän toimi jatkuvasti alan hyväksi kollegansa professori Heikki Paunosen kanssa. Niinpä Tampereella valmistuikin vuosien mittaan lukuisia sosiolingvistisiä pro gradu -töitä, ja 1990-luvun alussa kerättiin kaupungin nuorten kielestä haastatteluaineisto, jota oli tarkoitus käyttää koululaisien maailmankuvaa selvittävään *Kieli ja maailmankuva* -tutkimukseen. Vaikka hanke ei toteutunut suunnitelmien mukaisesti, kyseinen aineisto on ollut hyvänä lähteenä monissa muissa tutkimuksissa. Professorien ideoimana perustettiin suomen kielen ja yleisen kielitieteen laitoksen yhteyteen niin sanottu sosiolingvistiikan yksikkö, jonka tarkoitus oli nimenomaan edistää alan tutkimusta. Lähinnä Suojasen aloitteesta toteutettiin 1990-luvulla myös tamperelaisen puhekielen keruuhanke, joka oli tarkoitettu 1970-luvun puhekielen tutkimushankkeen seurauksi ja jonka oppaiksi löytyikin vielä 30 alkuperäisen hankkeen kielenopasta. Heidän idiolektiensa muutos 1970-luvulta 1990-luvulle on toistaiseksi ollut parin pro gradu -tutkielman teemana, ja aineistoa voitaneen myös vastedes hyödyntää monentyppisissä tutkimuksissa.

Tamperelaisen tutkimusyhteisön piirissä virisi 1990-luvun loppuvuosina myös vilkas keskustelu uuden, ei-labovilaisen sosiolingvistiikan mahdollisuudesta, kielen yhteiskuntatieteiden suhteista ja kielen

sosiaalisesta luonteesta. Keskustelun tuloksena syntyi muun muassa artikkelikokoelma *Kirjoituksia sosiolingvistikasta* (1999), jonka Matti Suojanen toimitti yhdessä Urho Määttä ja Pekka Pällin kanssa, ja sen hედelminä voi osin pitää sekä Pällin (2003) että Esa Lehtisen (2002) väitöskirjoja. Professorina tällöin toiminut Matti Suojanen edesauttoi avoimen keskusteluilmapiirin synnyssä ja tarjosi muutenkin nuorille tutkijoille suvaitsevaisen ja ymmärtäväisen tukensa.

Matti Suojasta kiinnosti pelkkää kielen rakennetta enemmän kieli kulttuurisena ja yhteisöllisenä ilmiönä. Tämän, koko tutkijanuraansa leimaavan ohjelmanjulistuksen hän tuli antaneeksi jo väitöskirjansa alkusivuilla: »omaksumani ajattelutavan mukaan kielentutkimuksessakin tulisi pyrkiä antamaan kulloisestakin kohteesta kokonaiskuva: sekä kielellinen konteksti että kielenkäyttöön liittyvä konteksti tulisi ottaa huomioon». Sosiolingvistiikan lisäksi tämä pyrkimys vei hänet kielen ja kulttuurin tutkimuksen raja-alueille, joissa hänen oppanaan ja yhteistyökumppaninaan oli oma puoliso, Jyväskylän yliopiston etnologian professori Päivikki Suojanen. Pariskunnan varhaista yhteistyötä oli jo mainittu sosiolingvistiikan oppikirja. Myös oppikirjana käytettyyn, Päivikki Suojasen toimittamaan teokseen *Muuntelu ja kulttuuri* (1985) Matti Suojanen kirjoitti artikkelin »Puhujan vallinat».

Heidän myöhemmistä tutkimuksistaan huomattavin lienee amerikansuomalaisten siirtolaisten identiteettiä, maailmankuvaa ja kommunikaatiomalleja koskenut tutkimushanke, jonka kenttätöön he tekivät eri puolilla Yhdysvaltoja pääasiassa lukuvuonna 1989–1990 Matti Suojasen ollessa Akatemian varttunut tutkija. Tuloksista ilmestyi pariskunnan yhdessä kirjoittama teos *Retulaatsissa Miamissa... kasvokkain amerikansuomalaisten kanssa*, jonka Turun siirtolai-

suusinstituutti julkaisi vuonna 2000. Matti Suojanen julkaisi materiaalin pohjalta myös muutaman itsenäisen artikkelin, muun muassa vuonna 1992 kirjoituksen »Täky ja saalis. Amerikansuomalaisten kotikuvaushaastattelujen kulku» (Tampereen yliopiston suomen kielen ja yleisen kielitieteen laitoksen 30-vuotisjuhlakirjassa) sekä vuonna 1993 artikkelin »Arvojen kielellistäminen» (professori Alho Alhoniemen 60-vuotisjuhlakirjassa). Tässä artikkelissa Suojanen pohtii arvojen näkymistä kielenkäytössä: hänen mukaansa muodollisissa tilanteissa arvot yleensä kielellistetään suoraan, kun taas epämuodollisissa niistä puhutaan vain implisiittisesti. Molempia artikkeleita leimaa Suojasen kirjoituksille ominainen uuden etsintä, ja häntä askarruttikin jatkuvasti mahdollisuus päästä kielenkäytön avulla selvittämään ihmisen asenteita ja maailmankuvaa. Tällöin vastaan tuli vaikeita metodisia ongelmia, ja niiden esiintuonti on kirjoitusten yksi hedelmällinen anti. Mihinkään helppoihin ratkaisuihin Matti Suojanen ei koskaan suostunut, ja siksi hän alati näikin edessään ongelmaavuoria, kun hän kielentutkijana koetti astua kielen rakenteen selvittelyn taakse koko kulttuurikontekstin mukaan ottavaan kielentutkimukseen. Suorastaan urauurtavana kokeiluna voidaan pitää hänen tekemäänsä lounaissuomalaisen maanviljelijän vuorokauden kattavaa haastattelua: hän kulki nauhurin kanssa maanviljelijän mukana kaikissa tämän puhetilanteissa — siis koko »kontekstissa» — yhden tavallisen arkipäivän ajan; tulokset hän kirjoitti artikkeliksi »Kerrontaa vai keskustelua?» (Kalevalaseuran vuosikirja 1980).

Kielen ja kulttuurin tutkiminen vei Matti Suojasen 1990-luvulla pari kertaa tutkimusmatkalle myös Afrikan mantereelle Kenian Nairobiin, kun hän liittyi kielen-
tutkijana mukaan Päivikki Suojasen suunnittelemaan ja Suomen Akatemian rahoit-

tamaan projektiin, jonka työnimi on *Kulttuurien kohtaaminen* (ks. tarkemmin Päivikki Suojasen esittelyä teoksessa *Kulttuurien tutkijan arki*, Antrokirjat 1996). Matti Suojanen ei ehtinyt elinaikanaan julkaista teemasta kuin yhden, Kenian monikielisyystilannetta kuvaavan artikkelin »Erään Kenian tutkimushankkeen anatomiaa» (1999 teoksessa *Kirjoituksia sosiolingvistiikasta*).

Matti Suojasen yliopistouraan kuuluivat olennaisena osana yliopiston hallinto ja siihen liittyvät organisatoriset tehtävät. Näihin hän rauhallisen tehokkaana, sovittelevana ja ihmisten kanssa toimeentulevana henkilönä sopi hyvin. Hän lienee saanut organisoinnissa erinomaisen tulikasteen jo toimiessaan Turussa vuonna 1980 pidetyn viidennen Fennougristikongressin pääsihteerinä. Tämän työlään tehtävän lisäksi hän toimitti myös kahdeksanosaisen kongressijulkaisun yhdessä Kaisa Häkkisen kanssa. Nämä tehtävät eivät varmaan olleet Matti Suojaselle vastenmielisiä, sillä hän siirtyi Tampereelle vuonna 1981 nimenomaan hallinnolliseen virkaan, kansanperinteen laitoksen johtajaksi, ja suomen kielen apulaisprofessorina myöhemmin ollessaan hän toimi sekä humanistisen tiedekunnan dekaanina (1992–1994) että useaan otteeseen varadekaanina ja suomen kielen ja yleisen kielitieteen laitoksen johtajana (viimeksi mainittuna yhtäjaksoisesti vuodet 1995–2001). Kun Tampereen yliopistoon perustettiin ainoa Suomen yliopistoissa toimiva humanistisen alan tutkimusasema, Virtain kulttuurintutkimusasema, Suojanen oli yksi sen alkuvaiheen puuhamiehistä. Suojanen kuului kauan myös Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen johtokuntaan (1985–1991). Näiden virallisten tehtävien ohella on muistettava myös se vakaa ja ystävällinen tuki, jonka hän arjessa pystyi välittämään työyhteisön muille jäsenille ja joka kannusti opiskelijoitakin pro gradu -tutkiel-

missa. Matti Suojanen osasi delegoida vastuuta mutta kunnon johtajan tavoin antaa myös tunnustusta.

Matti Suojanen toimi vapaa-aikanaankin monissa yhteisöllisissä tehtävissä: hän oli muun muassa pitkiä kausia Tampereen yliopiston yhteydessä toimivan, vuonna 1980 perustetun Nykysuomen seuran puheenjohtajana. Tällöin hän lukukausittain organisoiki kielenkäyttöön liittyvän, yleisölle avoimen teemapäivän ja johti seuran *Kielikuvia*-nimisen lehden toimitusta. Yliopiston ulkopuolelle hänet vei myös murteiden ja kotiseututyön harrastus sekä isänsä, opettaja Paavo Suojasen, synnyinseudulla Vakka-Suomessa että omalla kotiseudullaan Keski-Suomen Konginkankaalla. Hän kokosi isänsä murrepakinoita Uudesta-kaupungista kirjaksi *Pohitullin tanhuvilt*, jonka julkaisi Suojasten itse perustama kustannusyhtiö Antrokirjat vuonna 1994, sekä kirjoitti vuotta myöhemmin (1995) hyvin tuntemastaan Rauman murteen taitajasta Tauno Koskelasta professori Aimo Hakasen juhlakirjaan. Enemmän hän lienee silti käyttänyt aikaa kotiseututyöhön Konginkankaalla, jossa vietti perheineen myös kesänsä. Matti Suojanen keräsi kotiseutunsa murretta jo 1960-luvulla, julkaisi artikkelin »Konginkankaan murteesta» teoksessa *Konginkankaan kirja* (1978), järjestiseudulla kesäjuhlia ja toimitti viime vuosina paikkakunnan kotiseutuyhdistyksen vuosikirjasta *Kömin killan julkaisuja*.

Matti Suojasen tieteellistä uraa voi luonnehtia laaja-alaiseksi ja innovatiiviseksi. Hän oli täysin perehtynyt fennistiikan vanhaan perintöön — niin murteentutkimukseen, kielihistoriaan kuin vanhaan kirjakieleenkin — eikä koskaan väheksynyt sitä. Toisaalta hän etsi kriittisesti, ennakkoluulottomasti ja rohkeasti kaikkea sellaista uutta, joka avaisi tutkijalle mahdollisuuden sanoa kielentutkimuksen avulla jotain olen-

naista ihmisen psyykestä ja yhteisön elämästä. Jo lainaamani, väitöskirjasta löytyneen sitaatin ohella kuvaava hänen asenteelleen on myös kysymys, joka esiintyy *Kirjoituksia puhekielestä* -teoksen ensimmäisen luvun otsikossa: *Turun puhekielen tutkimus — uhkarohkeaako?* Suojasen tieteelliseen kuvaan kuului nimenomaan uskallus lähteä etsimään uutta — vanhaa kunniottaen.

Ihmisenä Matti Suojanen tavoitti monet, sillä hänen tyynen olemuksensa taakse kätkeytyi terävän oivaltavaa mutta aina humaania leikkisyyttä sekä monipuolista taiteellista luovuutta: useissa illanvietoissa pääsivät jo Turun ylioppilasteatterissa hankittu esiintymiskokemus ja laulutaito oikeuksiinsa, ja monia kokouksia piristi hänen viisas huumorinsa. Suojanen kirjoitti myös itse pieniä runoja ja näytelmätekstejä sekä Konginkankaan kesätapahtumiin että yliopiston juhliin. Hän harrasti kaunokirjallisuutta ja klassista musiikkia. Matti Suojanen oli humanisti sanan kaikissa mie-

KAIJA KUIRI

Suomen kielen ja yleisen kielitieteen jaos
33014 Tampereen yliopisto

Sähköposti: kaija.kuiri@uta.fi